

CONSIDERAȚII PRIVIND CARACTERUL PLEBISCITAR, DEMOCRAT AL ALEGERII ȘI ACTIVITĂȚII CONSILIILOR NAȚIONALE ROMÂNE

TRAIAN RUS

În decursul multisecolarei sale istorii, poporul român și-a exprimat crezul în muncă creatoare, în gândire originală și luptă neostoită pentru propășirea sa, în împotrivirea cu toate forțele la asuprirea de orice fel. Aceste trăsături de permanență, specifice unui popor care a răzbit la lumina istoriei prin propriile forțe, prin crincene lupte duse în decursul secolelor, pentru apărarea țarinii strămoșești, a ființei naționale — cînd atîția și atîția fii ai țării și-au amestecat osemintele cu pămîntul drag — prin crearea de bunuri materiale și spirituale ce s-au înscris la loc de cinste în patrimoniul universal, s-au manifestat cu putere și-n zorii istoriei noastre contemporane, cînd autodeterminarea și unirea cu patria mamă sînt afirmate de masele populare din Transilvania ca țeluri politice ce trebuie să fie realizate pentru a da posibilitate poporului român, în întregul său, să se dezvolte pe cale nouă, democratică și pașnică. Stau mărturie, în acest sens, marile demonstrații desfășurate pe tot cuprinsul Transilvaniei, declarațiile ferme ale reprezentanților politici ai românilor, hotărîrile adoptate de masele populare în impresionantele adunări plebiscitare, democratice, organizate în toamna anului 1918, în acele zile de avînt revoluționar, patriotic, care și-au găsit un loc bine definit în istoriografia românească.

Studiile și articolele apărute, în perioada interbelică și în anii revoluției și construcției socialiste, monografiile și edițiile de documente dedicate Manii Uniri au clarificat problemele de bază ale unității românești, ale desăvîrșirii unificării statului național unitar¹. Cu toate acestea, depistarea de noi documente arhivistice — interne și externe — cercetarea

1. I. Clopoțel, *Revoluția din 1918 și unirea Ardealului cu România*, Cluj, 1926 ; *Marea Unire de la 1 decembrie 1918*, București, 1943 ; *Destrămarea monarhiei austro-ungare 1901—1918*, București, 1964 ; Ștefan Pascu, *Marea Adunare Națională de la Alba-Iulia*, Cluj, 1968 ; *Desăvîrșirea unificării statului național român. Unirea Transilvaniei cu vechea Românie*, București, 1968 ; *Unitate și continuitate în istoria poporului român*, București, 1968 ; V. Curticăpeanu, *Mișcarea culturală românească pentru unirea din 1918*, București, 1968 ; *Din lupta poporului român pentru unitate națională (documente)*, în „*Revista Arhivelor*”, 2, anul XI, 1968 ; *Unirea Transilvaniei cu România*, 1 decembrie 1918, București, 1970 ; Aurel Căciora, Nicolae Roșu, *Aradul în lupta pentru eliberare socială și națională (documente)*, I, Arad, 1978 ; 1918, *Bihorul în epopeea unirii*. Documente, Oradea, 1978 ; Vasile Netea, *Conștiința originii comune și a unității naționale în istoria poporului român*, București, 1980 ; Ștefan Pascu, C.Gh. Marinescu, *Răsunetul internațional al luptei românilor pentru unitate națională*, Cluj, 1980 ; *Maramureșenii în lupta pentru libertate și unitate națională*. Documente, 1848—1918, București, 1981.

cu mîgală a celor publicate, permite cercetătorului să rețină noi aspecte și date care întregesc informația istorică cu privire la evenimentele revoluționare desfășurate în Transilvania în toamna istoricului an 1918. Materialele arhivistice, create în perioada 1918—1919, înmagazinează în filele lor voința nestrămutată a românilor de pe Mureș și Olt, Someș și Crișuri, Tîrnave și Arieș, Jiu și Ampoi, din cîmpie, deal și munte, din văile mănoase și coclaurile sărăcicioase, de a-și clădi o viață nouă, în cadrul unui stat unitar și independent, de a-și crea propriile organe politice și administrative², cu o largă reprezentare socială, de a colabora și trăi în frăție cu cetățenii de alt neam și altă limbă, așezați în decursul istoriei pe meleagurile țării noastre, de a munci umăr la umăr pentru prosperarea patriei comune.

Caracterul pașnic și constructiv, umanist și patriotic al poporului român a fost evidențiat cu putere încă din primele zile ale evenimentelor revoluționare ce se desfășurau cu repeziune pe întreg cuprinsul Transilvaniei, în contextul destrămării anacronicului Imperiu austro-ungar sub loviturile popoarelor oprite și a înfrîngerii armatelor Puterilor Centrale pe diferite fronturi. Avem în vedere, de pildă, hotărîrea de o însemnătate istorică, din 12 octombrie 1918, de la Oradea, sprijinită de toți românii, cu un pronunțat conținut democratic, realist, în concordanță cu vremurile innoitoare, prin care națiunea română și-a proclamat cu claritate dorința de autodeterminare, de despărțire a teritoriilor locuite de români, de monarhia bicefală.

Încrezători în misiunea lor istorică, în forța pe care o reprezintă ca făuritori ai istoriei, românii din Transilvania, prin glasul conducătorilor lor politici, și-au asumat dreptul de a-și hotări singuri soarta printre națiunile libere ale Europei, de a stabili propriile lor legături cu celelalte popoare, de a fi reprezentați, la viitorul congres de pace, de delegații lor, aleși de masele populare într-o adunarea democratică plebiscitară.

Hotărîrea de la Oradea, care se numără printre documentele fundamental ale gîndirii politice a românilor din Transilvania și, într-un sens mai larg, al întregii ideologii caracteristice primelor decenii ale secolului XX este o reflectare firească a luptelor duse de fiii spațiului românesc, în decursul vremii, pentru libertate și unitate națională. Într-un act oficial, care cuprinde voința întregului popor român, s-au formulat și prezentat, celor ce se considerau încă stăpînii popoarelor, drepturile inalienabile ale unui popor dornic de liniște și pace, se declara, într-un document care va sta la baza viitoarelor acțiuni, principiul suveranității poporului român ca temelie a organizării sale istorice viitoare.

Pe temeiul dreptului firesc al fiecărui națiunii de a dispune singură și liberă de destinele ei, poporul român și-a manifestat, în acest fel, încă

2. I. Clopoțel, *Misiunea istorică a gărzii naționale în luptele de dezrobire din 1918*, București, 1943; Șt. Hurmuzache, I. Adam, *Consiliile Naționale Române în lupta pentru unirea Transilvaniei cu România*, V. Arimia, *Gărzile Naționale în lupta pentru înfăptuirea unității de stat a României*, în „Revista Arhivelor”, 2, anul XI, 1968; Viorica Lascu, Marcel Stirban, *Consiliul Național din Blaj, 1918—1919*, vol. I-II, Cluj, 1978 și 1970; Gheorghe Unc, Augustin Deac, *Gărzile naționale române din Transilvania*, București, 1979; Ion Silviu Nistor, *Contribuții mureșene la Marea Unire din 1918*, Cluj-Napoca, 1981.

odată, așa după cum rezultă din această hotărâre și cum vor demonstra evenimentele viitoare, trăsăturile sale morale de bază, caracterul său pașnic, vocația sa constructivă. Românii din Transilvania erau conștienți că pentru a-și clădi o lume nouă, demnă de vremurile noi era necesar un climat de siguranță civică, de muncă și viață. De liniște și siguranță pentru a introduce peste tot o rânduială nouă, democratică, românească pe meleagurile strămoșești. Se impunea, totodată, să se demonstreze opiniei publice internaționale, căci cea românească a fost pregătită „vreme de sute de ani”³, a cărei influență avea să aibă o importanță deosebită la viitoarele tratative de pace, că poporul român nu-i animat de dorința de răzbunare, de tulburare a liniștii publice, de distrugere a bunurilor materiale și spirituale create cu atita trudă de generațiile trecute. Această concepție constructivă, cuprinsă în hotărârea de la Oradea, este înserată, de asemenea în toate documentele emanate de la consiliile naționale române. „Fiind o referință de însemnătate foarte mare, putem zice chestie de viață și viitor pentru neamul nostru românesc, că în fața lumii mari, și mai ales în fața acelor națiuni mari, care azi croiesc soarta popoarelor — se sublinia într-o circulară a C.N.R. din Arad, adresată consiliilor naționale comunale — să ne prezentăm ca popor disciplinat ca element de ordine, care e în stare să susțină siguranța personală și de avere a fiecărui locuitor de pe teritoriul locuit de români, fie el de orice neam și lege”⁴.

Conținutul hotărârii de la Oradea a fost expus, „în urma însărcinării și conform hotărârii unanime a Partidului Național Român”, în numele poporului român, în Parlamentul din Budapesta de către deputatul Al. Vaida. Românii trasilvăneni, „după multe suferințe de veacuri”, și-au manifestat, din nou, răspicat, voința și dorința ca liberi „de orice înrîurire străină” să-și hotărească singuri „așezarea printre națiunile libere”, să-și afirme și valorifice drepturile lor „nestrămutate și inalienabile, la deplina viață națională”⁵.

În acele momente de răscruce pentru toate națiunile asuprite din monarhia dualistă, poporul român a dat dovadă de demnitate, cutezanță și realism în afirmarea și apărarea intereselor și idealurilor naționale, conștient fiind că formula autodeterminării popoarelor era singura justă în condițiile vremii. Din declarație se desprinde, în același timp, încrederea tuturor românilor în viitorul lor, în capacitatea de a dispune liber de soarta și destinele lor și ale țării, de a-și stabili singuri, în conformitate cu propriile interese și aspirații, forma de stat în care doresc să trăiască în viitor. De asemenea, din acest document politic, care a produs o puternică impresie în opinia publică internațională, se decelează atitudinea pașnică a poporului român, dorința fierbinte de a colabora cu toate națiunile libere, încrederea și respectul pentru celelalte popoare din Imperiul austro-ungar, ideile ce este preluată apoi și în alte documente oficiale ale românilor, din perioada octombrie—noiembrie 1918. Stefan Cicio Pop, de pildă, în discursul rostit cu ocazia constituirii comandei supreme

3. Lucian Blaga, *Hronicul și cîntecul vîrstelor*, București, 1965, p. 231.

4. Andrei Căclora, Nicolae Roșuț, *op. cit.*, p. 259.

5. „Românul”, Arad, 8 noiembrie 1918.

a gărzilor naționale române arăta : „Noi vrem înțelegere frățească cu toate popoarele. O vrem și cu poporul maghiar democratizat” ⁶.

Viața a demonstrat că declarația de autodeterminare a reprezentat un moment istoric fundamental pentru națiunea română, pentru desăvârșirea unității sale politice și statale. În baza acestui document de referință de o deosebită importanță programatică și practică și a principiilor cuprinse în el, s-au desfășurat toate acțiunile organizate de românii transilvăneni în toamna anului 1918.

Conducătorii politici ai românilor din Transilvania erau convinși, în același timp, că numai consultarea poporului reprezintă modalitatea cea mai democratică de rezolvare a problemelor majore ce frământau, în această etapă, conștiința întregii națiuni române. „Ziua libertății se apropie — se arată într-un document. Zorile s-au ivit. Soarta națiunii române în miinile ei rămâne pentru toate veacurile dacă știm că ne impunem dreptul și voința. Voința poporului numai aleși săi : consiliul și organele sale o poate înfățișa lumii și țării. O veșnicie ne va binecuvînta sau ne va blestăma după cum vom ști înfăptui organizarea națiunii române” ⁷.

Consiliul Național Român Central, constituit la 30 octombrie 1918, „ca unicul for care reprezintă voința poporului român”, și care purta amprenta unui autentic guvern național, atît în manifestul-directivă „Spre orientare”, cit și în celelalte documente adoptate, se pronunța, avînd în vedere că „viitorul întregului neam nu poate fi obiect de samsarlicuri”, iar libertatea neamului nostru trebuie „să se nască nepătată și strălucitoare”, pentru participare adirectă a maselor populare la alegerea noilor organe ale puterii de stat, a formei de guvernare a viitorului stat național unitar român. De fapt, această orientare și măsurile stabilite pe parcurs de către C.N.R.C., pe baza hotărîrii de la Oradea din 12 octombrie 1918, au avut o deosebită importanță pentru înlocuirea puterii vechiului aparat de stat opresor, asigurarea unui climat de muncă și liniște necesar conducerii cu eficiență a treburilor politice și economice, sociale și administrative de către reprezentanți și organe alese de masele populare în adunări plebiscitare. În acest sens trebuie înțelese, de asemenea, îndemnurile la liniște și respectarea ordinii adresate locuitorilor satelor și orașelor prin diferite documente emenate de la consiliile naționale românești, înfierarea acelor tulburări „ce pătează libertatea națională, împiedică să ne întărim în liniște ca români și cetățeni, împiedică să se înfăptuiască glasul poporului suveran” ⁸.

Românii și-au dat seama în acest fel că numai într-un climat de ordine și liniște se va putea organiza pe temeiuri noi viața politică, economică și socială a Transilvaniei, se va putea atinge idealul scump poporului român : desăvârșirea unității sale statale.

Semnificativ din acest punct de vedere este motiunea „Frați români”, adoptată de adunarea națională a românilor din Țara Birsei, ținută la Brașov, la 29 octombrie 1918, unde masele populare și-au spus „cuvîntul

6. Idem, 13 noiembrie 1918.

7. Arh. St. București, fond Consiliul Național Român Născăud, dos. II/1, 2/1918.

8. Idem, fond Consiliul Național Român Solnoc — Dăbica, dos. 2/1918, f. 1.

hotărît în cauza sfintă a neamului român". Participanții la această impresionantă manifestare patriotică, întăriți prin suferințele trecutului și conștienți de triumful dreptului nostru de viață liberă și independentă, de faptul că ceasul învierii a bătut, au declarat solemn că „rup cu slugărnicia rușinoasă din trecut” și vor milita cu toată puterea pentru a înfăptui „viitorul nostru de aur” împreună cu noile organe naționale, „uniți în faptă și cuget”¹⁰. La rîndul lor, românii din comitatul Bihor au declarat la 14 noiembrie 1918 : „Cauza noastră este sfintă, să nu o pîngărim cu fapte nevrednice de un element de ordine, cum este poporul românesc, ci să ne facem vrednici de zilele mari ale renașterii neamului românesc”¹⁰.

În acele zile de toamnă, cînd pentru toate popoarele subjugate a răsărit „soarele dreptății și al libertății naționale”, un rol important în organizarea maselor populare, „pe baza liberei deciziuni”, independent „de orișicare popor sau factor străin de limbă, lege și neamul nostru”, l-a avut directiva din 3 noiembrie 1918 a C.N.R.C., semnată de dr. Teodor Mihali, trimisă președinților P.N.R. din comitate. Încă din preambul se face precizarea că organizarea Transilvaniei ca țară românească se va realiza în baza dreptului „liberei dispoziții asupra sorții lor a neamurilor mari și mici”. Aceasta deoarece independența hotărîrilor națiunii române, „profanată prin uneltiri viclene și considerațiuni oportuniste”, va constitui doar dreptul acesteia. În același timp, se sublinia că alegerea noilor organe, „afiliate C.N.R.C. ca singurul reprezentant recunoscut al poporului român” se va realiza prin voința celor mulți, în adunări populare, iar hotărîrile luate vor fi „în acord cu exmisii organizațiilor similare ale altor neamuri”¹¹.

Această idee nobilă, ce exprimă dorința vie a poporului român de a construi o lume nouă în care toți cetățenii patriei, indiferent de naționalitate, să trăiască și muncească în liniște și înțelegere, o lume în care să nu se mai repete politica brutală, șovină, de deznăționalizare practică în monarhia dualistă, apare frecvent în documentele create, în toamna anului 1918, de către consiliile naționale române. Așa de exemplu, în manifestul „Fraților”, emis de C.N.R. al comitatului Tîrnava Mare se relevă, printre altele, necesitatea ca în aceste vremuri înnoitoare, cînd împărații și regii își pierd coarneau și tronurile, cînd prejudiciile lumii vechi au trecut și o lume nouă se ivește în urma milioanelor de jertfe de sînge date pentru libertate, să se înlăture neînțelegerile „ierarhice-personale”, sau de oric „altă natură”, iar acțiunile organizate și activitatea desfășurată să fie subordonată „numai intereselor naționale românești”. Pentru evitarea dezordinei, avînd în vedere că soarele dreptății românești își anunță răsăritul prin zorile „liberei deciziuni de soarta sa a fiecărui popor”, se cere celor care în trecut „au fost în slujbele guvernelor de pe vremuri”, să se „dea la o parte de bună voie”, înainte ca să fie înlăturați, „în mod eventual neplăcut”. Deoarece a trecut vremea „închinatului la idoli” și a „slugărniceii”, a „guvernelor oligarhice” și a „oamenilor de

9. Idem, fond Consiliul Dirigent, dos. 70 bis/1918, f. 4.

10. Idem, fond Consiliul Național Român din Oradea și Bihor, dos. I/3/1918, f. 3.

11. Idem, fond Consiliul Dirigent, dos. 70/1918, f. 4.

doi bani și trei pungi", se ordonă ca în noile instituții politico-administrative să fie aleși numai „oameni neîmpătați” care să servească „interesele naționale” și nu „rangurile ierarhice și ambițiile personale”¹².

Trăsăturile nobile ale poporului român, care a răzbit la lumină prin luptă și muncă după „suferințe îndelungate” și „jertfe supraomenești”, umanismul de care a dat dovadă în acele zile când „a răsărit în sfârșit și pentru noi clipa sfântă a libertății”, dorința fierbinte de a trăi și crea în liniște și frăție cu toți fiii țării, răzbat cu o deosebită vigoare din „Chemarea” C.N.R. din Blaj, adresată „Fraților români” de pe Tîrnave și Mureș. Avîndu-se în vedere că „floarea sfîntă a libertății, egalității și fraternității” este rezultatul firesc al luptei duse de poporul român, în decursul veacurilor, a singelui vărsat din belșug pe glia strămoșească „de mii și mii de eroi — martiri, frați ai noștri”, ceea ce îi dă dreptul „să-și înalțe fruntea obidită de pînă acum”, să „privească în jur de sine ca popor liber ce singur are dreptul de a dispune asupra sortii sale”, se cere, pe bună dreptate ca toate acțiunile ce stau la „emelia viitorului fericit” să fie în concordanță cu demnitatea ce caracterizează poporul român, cu dorința sa de a construi în liniște și pace o viață mai bună și mai dreaptă. „Visul urît al trecutului — se arată în încheiere — să rămînă uitat în întuneric, să-l uităm cu toții ca și cînd n-ar fi fost. Păstrați liniștea și ordinea, nu vă atingeți de persoana și avutul nimănui. Aceasta o cere conducătorii voștri și o pretinde cîntea noastră de români! Trăiască libertatea tuturor popoarelor! Trăiască neamul românesc”.

„Chemarea”, care constituie un document ce dovedește deplina înțelegere a momentului istoric, a complexității împrejurărilor din acea perioadă, a avut un deosebit ecou în rîndul românilor de pe Tîrnave și Mureș, fiind prelucrată în adunări populare și însușită în întregime de consiliile naționale române, de masele populare. „Chemarea de mai sus, glasul Blajului — se arată, la 5 noiembrie 1918, într-un document al C.N.R. din Aiud — o acceptăm într-un tot, identificîndu-ne cu ea”¹³. În numele acelorași principii, caracteristica fiilor pămîntului românesc, C.N.R. din Țara Bîrsei a cerut românilor din această străveche și frumoasă zonă românească, la 8 noiembrie 1918, să-și clădească în liniște și armonie, printr-o „energică și limpede formă”, printr-o „categorică manifestare a dorinței sale”, izvorite din „bătăia unor inimi curate”, un „viitor demn și luminos”¹⁴. În același timp însă, românii de pretutindeni au declarat hotărît că „dacă va pretinde soarta”, vor „lupta pentru drepturile noastre pînă la ultima picătură de sînge”¹⁵.

Și într-adevăr, la începutul lunii noiembrie 1918, prin consultarea maselor populare, s-a trecut la organizarea Transilvaniei ca țară românească, reparîndu-se în acest fel o nedreptate seculară, într-o perioadă cînd vechile rînduieli, pe cît de anacronice pe atît de nedrepte, erau înlăturate de vreme și de oamenii vremii, românii transilvăneni și-au creat

12. Idem, dos. 46/1918, f. 41—42.

13. Idem, dos. 70/1918, f. 3.

14. „Glasul Ardealului”, an I, nr. 1, 8 noiembrie 1918.

15. „Românul”, 4, 13 noiembrie 1918.

noile instituții politico-administrative : Consiliile și gărzile naționale române comitatense, cercuale și comunale. Un rol deosebit de important în această vastă acțiune constructivă, de organizare a unei vieți noi pe ruinele lumii vechi, anacronice apuse pentru totdeauna, l-a avut și scrisoarea, din 10 noiembrie 1918, adresată de C.N.R.C. guvernului maghiar. În conformitate cu dreptul popoarelor la autodeterminare, în „interesul națiunii noastre și a minorităților cu care conviețuim pe același teritoriu”, a apărării ordinii publice, securității averii și persoanelor, C.N.R.C., dînd glas voinței și dorinței poporului român, a declarat că este ferm hotărît „să preluăm deja de pe acum întreaga putere de guvernare asupra teritoriilor locuite de românii din Ungaria și Transilvania”¹⁶.

Alegerea noilor organe instituționale, corespunzătoare vremurilor și principiilor noi, de autodeterminare a popoarelor asuprite, s-a făcut nu prin acțiuni singeroase, ci pe calea pașnică, prin voința celor mulți, în cadrul unor impresionante adunări plebiscitare, cu un profund caracter democratic. La 22 noiembrie, de pildă, „ziua cea mai aleasă a Maramureșului românesc” s-au adunat la Sighet, „ca la un semn”, cu „steaguri și cocarde în tricolor românesc”, aproximativ 6 000 de cetățeni, din satele comitatului, „fietșoare cu dor sfînt în inimă”, cu „dorul arzător de a arăta lumii întregi” că neamul românesc „știe să-și croiască viitorul”, că „stă ca stîncă pe lîngă marele sfat național”. În C.N.R. constituit cu această ocazie au fost aleși cei mai buni fii ai Maramureșului, reprezentînd toate clasele și categoriile sociale¹⁷.

O strălucită manifestare a voinței de libertate și unitate națională, de creare a propriilor instituții, pe cale pașnică, într-un cadru democratic, au demonstrat-o moții de pe Arieș, Ampoi și Crișuri, adunați în entuziaste adunări plebiscitare. La Cîmpeni, bunăoară, alegerea consiliului național s-a făcut prin votul deschis a celor peste o mie de moți, hotărîți de a fi „vrednici de adevărata libertate”. Participanții, cărora li s-au explicat transformările revoluționare intervenite în viața poporului român, rolul și importanța consiliilor și gărzilor naționale, dînd glas sentimentelor de mîndrie patriotică în momentul cînd tricolorul românesc, simbol al unei lumi noi ce se construiește pe aceste străvechi meleaguri încărcate de istorie, a fost înălțat pe clădirea primăriei, au cîntat într-un singur glas, plini de fericire „Deșteaptă-te române”, care a devenit imn național, și „Pe al nostru steag e scris unire”. În acea zi de sfîrșit de toamnă, consemnată de documentele arhivistice cu emoția firească a momentului înălțător, moții dînd la o parte, în mod deliberat, suferințele și umilințele îndurate din partea opresorilor, au jurat „să pună mai mult preț pe cinstea neamului românesc” decît pe însăși viața lor, că prin muncă creatoare, în frăție cu toți fiii țării, vor dovedi lumii întregi că sînt „vrednici de adevărata libertate” pentru care ei și feciorii lor „au luptat și vărsat singele pe toate cîmpurile de luptă”¹⁸.

În protocoalele încheiate cu ocazia constituirii noilor organe politi-

16. Arh. St. București, Colecția microfilme, R.P. Ungară, rola 77, C. 431—434.

17. Maramureșenii în lupta pentru libertate și unitate națională. Documente, 1848—1918, p. XXXIX.

18. Arh. St. București, fond Consiliul Dirigent, dos. 65/1918, f. 8.

co-administrative, s-a subliniat de la început, că la adunare au participat „toți românii”, „întregul popor din comună”, „toți locuitorii satului”, ceea ce atestă că alegerea consiliilor și gărzilor naționale s-a făcut de masele populare, respectându-se cu strictețe principiile democrației specifice momentului istoric. Aceasta a permis ca în noile instituții să fie desemnați cei mai buni fii ai poporului român — țărani, muncitori, intelectuali, — care, cu toate pozițiile lor politice uneori opuse, și-au unit și canalizat forțele în aceeași direcție : autodeterminarea și unirea cu România. Majoritatea consiliilor naționale, în special cele comunale, erau constituite din intelectuali — învățători, profesori, preoți — legați de masele populare din rîndul cărora s-au ridicat cu trudă, prin muncă asiduă și din „plugari, săraci, chinuți de nevoile războiului, rău nutriți de ani de zile. Din cei 1 141 membri ai gărzilor naționale române din comitatul Năsăud, de pildă, 1 063 (93,16%) erau țărani, iar 78 (6,84%) meseriași, militari și învățători ¹⁹.

Membrii noilor instituții românești, aleși prin voința celor mulți, și-au îndeplinit cu cinste, în marea majoritate a cazurilor, mandatul încredințat de obște, fără a primi vreo remunerație, cu convingerea că prin activitatea desfășurată, pusă în slujba poporului, își aduc o contribuție modestă la edificarea, pe pămîntul străbun, a unei lumi mai bune și mai drepte. Astfel, membrii gărzii naționale române din Mediaș au fost de acord să „facă serviciul gratuit” dacă o „cere trebuința” deoarece „acum servesc pentru întruparea idealului nostru național, pentru unirea tuturor românilor” ²⁰.

În solemnele și entuziastele adunări populare, de constituire a consiliilor și gărzilor naționale, în care au răsunit glasul și zbuciumul fiecărui participant, lucid, dornic de libertate, liniște și pace, masele populare și-au manifestat hotărîrea de a-și da viața, dacă patria o cere, pentru apărarea libertății și intereselor poporului, deoarece acum, în noile condiții istorice „servesc doar națiunea română” ²¹. Edificator din acest punct de vedere este memoriul foștilor voluntari din Țara Birsei în care au declarat răspicat că vor sta, în orice moment și în orice împrejurare, de „strajă în fața inamicului secular” ²².

În cazul în care unii membri ai consiliilor și gărzilor naționale n-au acționat cu fermitate în sensul celor hotărîte în adunările populare de alegere, masele populare au intervenit cu fermitate, determinînd înlocuirea acestora cu cetățenii de încredere. Astfel, locuitorii din Besineu, comitatul Tîrnava Mică „au delăturat pe oamenii” care „au condus și pînă acum comuna” și au ales un nou Consiliu național din care făceau parte „soldați sosiți de pe front” și „țărani care au jefuit mai tare” domeniul moșierului. De asemenea, au ales un nou comandant al gărzii naționale. Dintr-o scrisoare a fostului președinte al consiliului național rezultă că, la îndemnul noilor membri, populația a continuat să devasteze averile

19. Desăvîrșirea unificării statului național român. Unirea Transilvaniei cu vechea Românie, Buc., 1968, p. 260.

20. Arh. St. Buc., fond Consiliul Dirigent, dos. 48/1918, f. 75.

21. Idem, dos. 56/1918, f. 18.

22. Idem, fond Consiliul Dirigent, Resortul de interne, dos. 1/1919, f. 33.

celor bogați, din care cauză comuna se află „în preajma unor evenimente mari, poate a unei revoluții singuroase”²³.

În unele comune, unde în consiliile naționale au fost „indivizi băgați cu forța” ca și „elemente de neîncredere”, s-a trecut, sub presiunea maselor populare, la alegerea de noi membri care au primit mandat să acționeze în direcția satisfacerii unor revendicări democratice, așa cum au procedat, de exemplu, locuitorii din așezările moțești Baia de Arieș și Ocolișul Mare²⁴.

Cu ocazia alegerii noilor organe politice administrative, participanții, reprezentând toate clasele și categoriile sociale, și-au declarat, în mod conștient, adevărul la politica C.N.R.C., hotărîrea de a urma întru totul directivele acestuia, recunoscîndu-l ca singurul reprezentant legitim al poporului român. C.N.R.C. al comitatului Tîrnava Mare, ales la 5 noiembrie 1918 „prin convocarea poporului în adunarea generală”, a hotărît de a „nu recunoaște nici un alt for suprem peste sine decît pe Consiliul Național Român Central”²⁵. În apelul adresat de C.N.R. Reghin la 5 noiembrie 1918 românilor din comitatul Mureș-Turda, printre altele, se arată: „Noi sîntem o singură națiune și avem un singur Comitet Național, carele a grăit demn; să-l urmărim neclintit”²⁶. Românii din părțile sătmarene, întruniți „în marea lor adunare populară”, au „jurat credință și fidelitate” Consiliului Național Român Central, rupîndu-se „din frînele episcopului de la Hajdudorog”²⁷. La rîndul lor, episcopii români din Transilvania au declarat, în numele credincioșilor, că recunosc C.N.R.C. ca reprezentantul și conducătorul politic „al națiunii române din Ungaria și Transilvania”, și vor conlucra „din toate puterile” la „întrepunerea aspirațiilor noastre naționale”²⁸.

Pe întreg cuprinsul Transilvaniei, locuitorii orașelor și satelor, întruniți în impresionante adunări populare, în „virtutea principiului de liberă dispunere a fiecărei națiuni”, și-au manifestat solidaritatea cu „declarația făcută în numele poporului român de deputatul dr. Alexandru Vaida în Dietă”, și au aderat, necondiționat, „la toate hotărîrile Consiliului Național Român Central”. Totodată, au jurat „credință și ascultare” C.N.R.C., „ca supremă autoritate civilă și militară”. Obștea din Felța, comitatul Tîrnava Mare, de pildă, bazată „pe dreptul tuturor popoarelor de a-și croi singure și absolut independente soarta lor”, a declarat că recunoaște doar autoritatea C.N.R.C. care are dreptul de a decide asupra „sortii poporului român din Ungaria și Ardeal”²⁹. Pretutindeni, românii au salutat „cu dragoste frățescă și cu toată încrederea” C.N.R.C. și și-au exprimat „supunerea și nestrămutata noastră aderență”³⁰. Semnificativă este, în acest sens, hotărîrea „poporului român” din Ruja, adoptată în adunarea din 11 noiembrie 1918, în care, printre altele, se arată: „Adunarea

23. Idem, fond Consiliul Dirigent, dos. 47/1918, f. 46.

24. Idem, dos. 65/1918, f. 9; dos. 67/1918, f. 80.

25. Idem, dos. 48/1918, f. 75.

26. Arh. St. Cluj-Napoca, Colecția „Anul 1918”, doc. 722.

27. Arh. St. București, fond Consiliul Național Român Arad, dos. 31/1918, f. 1.

28. **Marea unire de la Alba-Iulia**, București, 1943, p. 45—46.

29. Arh. St. București, fond Consiliul Dirigent, dos. 66 bis/1918, f. 1; dos. 2/1918, f. 1.

30. Idem, dos. 96/1918, f. 41.

cu bucurie salută Consiliul Național Român Central față de care are toată încrederea și pe care singur îl recunoaște de îndreptățit ca să reprezinte orișunde și față de orișicine națiunea română din Ungaria și Transilvania" ³¹.

În același timp, după cum rezultă din documentele arhivistice, masele populare au cerut, atît C.N.R.C., cît și consiliilor naționale comitatense, cercuale și comunale, „să ducă la îndeplinire dorințele și aspirațiile de veacuri ale acestui popor necăjit și nedreptățit și călcat în picioare de liftele străine" ³². Cei „peste 400 poporeni" din Hodac, comitatul Mureș—Turda, de pildă, întruniți, la 14 noiembrie, într-o adunare generală au cerut consiliului național comunal „ca atunci cînd se vor pertracta la sfatul cel mare repunerile în drepturile avute a neamurilor și comunelor asuprite" să intervină pentru a susține cauza lor justă „adică recunoașterea munților și pădurilor folosite de erari la anul 1848, care au format din timpurile străvechi bunul comunei noastre" ³³. În acest fel trebuie înțeleasă, de asemenea, precizarea făcută în unele protocoale încheiate în adunările populare că „legile vechi pentru noi n-au existat", fiind „scoase din vigoare" cu ocazia adunărilor de constituire a consiliilor și gărzilor naționale.

Masele populare, dînd dovadă de un înalt discernămint politic, au înțeles pe deplin că crearea noilor instituții politico-administrative românești constituie o necesitate istorică, o expresie a voinței poporului român de a trăi liber și independent în propria lui țară, de a-și rezolva aspirațiile de veacuri și problemele cotidiene singur prin reprezentanții lui, aleși în mod democratic. „Acum e timpul și a sosit ceasul eliberării poporului român de sub jugul secular — se menționează în protocolul adunării populare a românilor din Cernatul Săcelelor. Avînd mandatul de la consiliul național comitatens să organizeze sfaturi naționale în toate comunele spre a lua poporul român conducerea sorții sale și a tuturor treburilor sale de interes obștesc și românesc din comună, invită poporul să-și aleagă un consiliu sau un sfat care sub numele de „Sfat Național Român din Cernatul Săcelelor" să fie pe viitor organul suprem de conducere și răspundere al comunei" ³⁴. Drepturile „poporului călcat, atît amar de vreme — se arată în protocolul adunării populare din Mindrulac, comitatul Arad — se recunosc acum și îi stă în liberă voie ca el să fie condus de oameni care au deplină încredere a poporului" ³⁵. În ordinul de zi al comandantului gărzii naționale din Agnita se făcea următoarea subliniere : „Soarele libertății își revarsă razele asupra noastră. Pentru românii din Ardeal lanțurile sclaviei ce ne-au încătușat de sute de ani s-au rupt. În mina noastră este pusă soarta neamului nostru, deci prindeți arma în mînă căci acum nu luptăm pentru idealuri străine, ci pentru binele nostru și al urmașilor noștri. Acum dat ne este să arătăm lumii că noi sintem un

31. Idem, fond Consiliul Dirigent, Administrația județeană și comunală, dos. 75/1919, f. 98.

32. Idem, fond Consiliul Dirigent, dos. 55/1918, f. 43.

33. Arh. St. Cluj-Napoca, Colecția „Anul 1918", dos. 564.

34. Arh. St. București, fond Consiliul Dirigent, dos. 20/1918, f. 3.

35. Idem, fond Consiliul Național Român Arad, dos. 2/1918, f. 3.

popor de ordine, vrednic de a putea conduce și pe alții, iar de patria română chiamă vom muri pentru ea" ³⁶.

Ideia jertfirii pentru patrie, pentru binele și fericirea poporului străbate ca un fir roșu și-n jurământul depus de membrii noilor instituții politico-administrative, alese pe întreg cuprinsul Transilvaniei în toamna furtunosului an 1918. Depunerea jurământului s-a făcut într-o atmosferă de entuziasm și sentiment patriotic nemai întâlnită de mult pe meleagurile transilvănene, în adunări populare, în fața a sute și mii de participanți de toate vîrstele și concepțiile politice ³⁷. Cu această ocazie, conștienți „de datorințele ce ne impun vremurile istorice de azi”, membrii consiliilor și gărzilor naționale au făcut legămîntul sacru de a fi credincioși națiunii române, de a nu ridica mîna asupra fraților care locuiesc „pe orice fel de teritoriu politic” ³⁸.

Consiliile naționale, emanație a voinței maselor populare, și-au exercitat încă din primele zile, în numele celor care le-au ales, rolul de organe conducătoare politice și administrative, rezolvînd cu competență și responsabilitate, în „pace și liniște”, problemele cu care s-a confruntat poporul român. De asemenea, conștiente de forța și capacitatea poporului român, au refuzat să se conducă după indicațiile reprezentanților vechilor instituții dualiste. Așa bunăoară, C.N.R. al comitatului Tîrnava Mică, într-o notă adresată, la 27 noiembrie 1918 pretorului cercului Sighișoara, preciza că „nu recunoaște pe domnul vicecomite comitatens ca for să ne poată da dispozițiuni sau ordinațiuni obligatorii pentru poporul românesc, după cum nici pe dumneavoastră nu vă recunoaștem de astfel de for” ³⁹. C.N.R. din Cecul de Cimpie, la cererea cetățenilor din comună, a intervenit pe lîngă C.N.R. al comitatului Turda—Arieș, pentru înlocuirea prim-pretorului Erdélyi Elemér „fiindcă purtarea dinsului în decursul războiului nu numai că nu prezenta încredere, dar dimpotrivă e acomodată pentru provocarea de tulburări” ⁴⁰. În unele cazuri „delăturarea” organelor administrative ce reprezentau interesele burheziei și moșierimii din monarhia dualistă s-a realizat în cadrul unor adunări populare, unde participanții și-au impus voința lor. „Julian Marțian maior i.r. — se arată în procesul-verbal al adunării poporului român din Năsăud, din 3 noiembrie 1918 — ia cuvîntul și întreabă poporul care ar fi cele mai arzătoare dorințe de la împlinirea cărora s-ar putea aștepta restabilirea liniștei publice și stabilitatea aceleia ? Poporul pretinde unanim și spontan : delă-

36. Idem, fond Consiliul Dirigent, dos. 55/1918, f. 72.

37. Iată cum este descrisă festivitatea depunerii jurământului de către membrii Consiliului și gărzii naționale române din com. Frâna, Comitatul Tîrnava Mare : „În 17 noiembrie 1918 s-a făcut din partea poporului românesc din Frâna, cu ocazia depunerii jurământului, o manifestațiune națională. La orele 1 p.m. s-a adunat tot poporul la școala noastră și după ce a pus în frunte președintele — care a venit de la Casa parohială însoțit de comandantul gărzii cu steagul în mină și 6 feciori — a pornit convoiul spre casa comunală ; acolo postați gardienii în ordine, după o vorbire însuflețitoare a președintelui, au depus jurământul, și în urmă au cîntat „Pe al nostru steag”. După aceasta, în cea mai frumoasă ordine, cîntînd „Deșteaptă-te române” și alte cîntece naționale, au pornit în jos spre Copșa ; în capul satului ne-am reîntors în aceeași ordine, unde — după sfaturile date de președinte de a păstra ordinea și disciplina și după ce comandantul gărzii s-a adresat către tineret cu cuvinte de orientare — ne-am dus fleșcare pe acasă” (Idem, dos. 46/1918, f. 16).

38. Arh. St. București, fond Consiliul Național Român, Oradea—Blhor, dos. 5/1918, f. 1.

39. Idem, fond Consiliul Dirigent, dos. 48/1918, f. 55.

40. Idem, dos. 67/1918, f. 26.

turarea imediată a organelor administrative și adică a protojudeului Czirjék László, a jandarmeriei, a primarului și a notarului comunal... Conform voinței exprese și juste a adunării, Julian Manțian declară voința poporului de împlinit și numitele organe se destituie" ⁴¹.

Deciziile și hotărârile adoptate de noile instituții reflectă nu numai grija deosebită pentru îmbunătățirea situației economico-socială a localităților, pentru rezolvarea democratică a problemelor cu care se confruntă masele populare în acele zile de efervescență revoluționară, dar și maturitatea politică și juridică de care au dat dovadă. Astfel, C.N.R. al comitatului Tîrnava Mare a hotărît ca „atît alimentele sau bucatele, nutrețul sau orice alte mărfuri ce sînt din ținuturile noastre” transportate prin gările din zona lui de competență înspre centrul Europei, să fie reținute „pentru folosința națiunii”. S-a decis, de asemenea, să nu „se permită ca aceste ținuturi să fie despoiate” de către cei care nu se împăcau „cu ideia pierderii Ardealului” așa cum „a fost stoarsă și jefuită sărmana Românie de către nemți”. În același timp, a primit mandat din partea maselor populare de a interveni la C.N.R.C. pentru a dispune ca armatele străine „dimpreună cu urgisita jandarmerie” să fie „cu totul retrase din ținuturile noastre” ⁴².

În multe localități de pe cuprinsul Transilvaniei, C.N.R. au decis ca „grîul și cucuruzul, precum și nutrețul pentru vite”, proprietatea statului austro-ungar să fie luate „sub sechestr”, așa „cum se află în comune” pînă cînd viitorul „guvern român-ardelean” va lua „o dispoziție hotărîtoare la aceste obiecte” ⁴³.

Prin măsurile luate și modul în care au condus treburile politice și administrative, prin capacitatea și maturitatea dovedită, consiliile naționale române și-au „cîștigat lauda și simpatia tuturor cetățenilor”, indiferent de naționalitate ⁴⁴. Tot ce au inițiat și au întreprins demonstrează capacitatea poporului român, a noilor sale organe de a se conduce singur, de a guverna, cu deosebită eficiență, cu simț de dreptate și responsabilitate, aceste străvechi meleaguri românești în împrejurări atît de complexe și complicate, cum erau cele din toamna lui 1918. Toate măsurile politice, economice și sociale întreprinse, care au fost în concordanță cu interesele națiunii române, de celor ce le-au ales, sînt strălucite mărturii ale înțelepciunii și clarviziunii politice de care a dat dovadă poporul român în opera de organizare a Transilvaniei ca țară românească.

Caracterul pașnic și umanitar al poporului român, comportamentul lui serios, cuminț și binevoitor, dorița de conlucrarea frățească și înțelegere, s-au materializat, în toamna anului 1918 și în atitudinea constructivă manifestată față de naționalitățile conlocuitoare, față de cei ce recunoșteau realitatea evidentă din Transilvania.

În numele idealurilor de dreptate, echitate și omenie, ignorîndu-se și chiar uitîndu-se nedreptățile și suferințele trecutului, consiliile naționale române au adoptat față de cetățenii de altă origine etnică aceeași

41. Idem, fond Consiliul Național Român, Nășăud, dos. II/2.

42. Idem, fond Consiliul Dirigent, dos. 44/1918, f. 13.

43. Idem, dos. 48/1918, f. 24.

44. Idem, dos. 70 bis/1918, f. 9.

atitudine manifestată față de români. Documentele arhivistice ne oferă în acest sens numeroase exemple. Astfel, în manifestul Senatului Național Român din Ardeal, redactat la Cluj la 2 noiembrie 1918, se sublinia că românii fiind „oamenii libertății naționale, a egalității desăvârșite și a frăției veșnice” recunosc „pentru toate națiile” tot „ce revendicăm legitim pentru noi” și întind mîna frățească „tuturor neamurilor”⁴⁵. În manifestul C.N.R.C. din 18 noiembrie adresat opiniei publice mondiale, printre altele se sublinia că pe teritoriul său strămoșesc națiunea română este gata să „asigure fiecărui popor deplină libertate națională”, iar cetățenilor, indiferent de naționalitate, „egalitatea condițiilor de viață” ca „unicul mijloc al desăvîrșirii omenеști”⁴⁶.

C.N.R. din comitatul Solnoc—Dăbica cerea, prin apelul din 3 noiembrie 1918, consiliilor naționale cercuale și comunale să militeze pentru menținerea și apărarea ordinii și climatului civic, a averii tuturor cetățenilor „fără deosebire de neam și confesiune”. Aceasta cu atât mai mult, cu cît poporul român care „și-a păstrat cumpătul și virtuțile creștine” în cele mai vitrege timpuri trebuie să „țină la aceste însușiri distinse” ce-l caracterizează, în aceste momente istorice „cînd au răsărit zorile istoriei și independenței naționale și pentru el”⁴⁷.

Concepția democratică a poporului român cu privire la necesitatea colaborării și conlucrării cu naționalitățile conlocuitoare, spiritul de dreptate și echitate de care era animat, au fost evidențiate, cu deosebită claritate, în lucrările adunării de constituire a Comitetului Executiv al Consiliului Național Român din Oradea și Bihor. „În acest moment istoric — menționa dr. Aurel Lazăr cu ocazia deschiderii lucrărilor — salutăm înainte de toate în numele Partidului Național Român din Biharia națiunea maghiară redeșteptată și Consiliul ei Național și dorim ca și națiunea maghiară să fie părtaşă de un viitor fericit, care va fi chemat să saneze ranele trecutului și să creeze opera muncii liniștite și a adevăratei culturi”⁴⁸.

În ciuda politicii de dezbinare dusă de unele cercuri moșierești maghiare, care au încercat să provoace conflicte pe scară locală sau generală, consiliile naționale române, ca organe autorizate și legitime ale poporului român, au întreținut în general, relații cordiale, de colaborare cu consiliile naționale maghiare și săsești. Această orientare democratică, specifică poporului român din timpurile străvechi ale istoriei, s-a materializat nu numai la nivelul consiliilor naționale centrale, dar mai ales la nivelul celor locale. În circulara C.N.R. din Blaj, din 7 noiembrie 1918, se făcea următoarea precizare : „Consiliul nostru național comunal și garda noastră națională trebuie să lucreze în deplină armonie cu eventualele consilii naționale și cu eventualele gărzi naționale străine (maghiare și săsești) din comună”⁴⁹.

45. Idem, fond Consiliul Național Român, Năsăud, dos. II/1, f. 2.

46. Desăvîrșirea unificării statului național român. Unirea Transilvaniei cu vechea Românie, București, 1968, p. 388.

47. Arh. St. București, fond Consiliul Național Român Solnoc—Dăbica, dos. 2/1918, f. 4.

48. Idem, fond Consiliul Național Român, Oradea—Bihor, dos. 2/1918, f. 1.

49. Idem, fond Consiliul Dirigent, dos. 55/1918, f. 41.

Pe întreg cuprinsul Transilvaniei, românii și-au manifestat, atât cu ocazia alegerilor consiliilor naționale, cât și pe parcursul activității desfășurate de acestea, dorința de a întreține relații cordiale și constructive cu naționalitățile conlocuitoare și organele lor reprezentative. În adunarea de constituire a C.N.R. din Apa, Comitatul Satu-Mare, masele populare au dat mandat membrilor aleși în consiliu de a „conduce treburile statului” împreună cu „trimișii celorlalte națiuni”⁵⁰. În Agirbici, comitatul Tîrnava Mare, în adunarea populară, din 5 noiembrie 1918, fiind prezent „întregul popor român și săsesc”, vorbitorii și-au „exprimat bucuria neșpusă” văzînd cum românii și sașii își „întind mîna frățească” și se „înțeleg asupra interesului comun și personal”⁵¹. Între consiliile naționale române și maghiare din Iara, comitatul Turda—Arieș, a fost „înțelegere absolută și sinceră” în toate problemele de interes obștesc, locuitorii manifestîndu-și dorința de a conlucra în înțelegere „în toate cauzele comunale”⁵². În manifestul din 6 noiembrie 1918 al C.N.R. din Cohalm, intitulat „Cetățeni ! Frați români” se arată : „Cu sfințenie să respectăm persoana și averea tuturor concetățenilor noștri de orice națiune și orice lege vor fi ei. Piară dintre noi orice simț de răutate și de răzbunare și orice gînd de viclenie ! Deviza noastră să fie „Libertate, Egalitate și Fraternitate”⁵³.

Consiliile naționale române și săsești din Vard, comitatul Tîrnava Mică, au ținut, periodic, ședințe comune în care s-au luat decizii importante în folosul cetățenilor. Ședințele au fost prezidate prin rotație de către membrii celor două consilii „începînd, în prima ședință, cu cel mai bătrîn” C.N.R. din Alba Săsească, care și-a propus, printre altele, să militeze pentru „menținerea liniștei vieții pașnice între popoarele conlocuitoare din Ardeal, Banat și Ungaria”, a hotărît, ca împreună cu consiliul național săsesc, să rezolve „toate afacerile de orice fel ce privesc lucrul comunei”. În Cîncul Mare, Comitatul Tîrnava Mare, consiliile naționale român și săsesc au hotărît, cu acordul întregii obști, să constituie o comisie mixtă care să se ocupe de lichidarea averii statului austro-ungar aflată în hotarul comunei, asigurarea aprovizionării populației cu produsele agro-industriale necesare, precum și rezolvarea tuturor treburilor administrative. Datorită acestui lucru „afacerile în comună” s-au „dezvoltat normal”, fără „vreo zguduire”⁵⁴.

Atitudinea democratică, principală a consiliilor naționale române față de naționalitățile conlocuitoare, conlucrarea, pe bază de egalitate și respect reciproc, cu instituțiile similare ale acestora, nu a reprezentat un fapt izolat izvorît doar din momentul istoric, ci o trăsătură caracteristică, din totdeauna, a poporului român. A fost o coordonată de bază, o permanență a activității consiliilor naționale românești, imprimată, încă din primele zile, de către C.N.R.C. Într-o directivă de la începutul lunii noiem-

50. Idem, dos. 55 bis/1918, f. 1.

51. Idem, dos. 55/1918, f. 239.

52. Idem, dos. 67/1918, f. 215.

53. Idem, fond Senatul Național Român Cluj, dos. 20/1918.

54. Idem, fond Consiliul Dirigent, dos. 46/1918, f. 47, 53 și 64.

brie 1918 se cere consiliilor naționale comitatense, cercuale și comunale să ia măsuri ferme pentru a se preîntîmpina organizarea, de unele elemente, de acțiuni violente, distructive „în contra neromânilor”, care ar putea „servi de bază dușmanilor noștri” spre a încerca „să schimbe rolul lor de ocupați în al ocupatorilor”. În același timp, se cere, „în numele trecutului nostru de jertfe și suferințe, să se evite actele de răzbunare, să se sisteze toate dușmăniile de natură locală și personală, să fim iertători ca frații unii față de alții!”. Împotriva celor care au comis, „crima fățișei calomnii și trădări contra neamului” să se manifeste însă intransigență. Dar, dreptul „de a califica vina și a-i pedepsi pe cei vinovați” nu și-l poate revendica, în acele momente de reconstrucție cînd se cerea multă ordine și liniște, „nici Comitetul Partidului Național Român, nici Consiliul Național Român Central și cu atît mai puțin omul particular”, ci cade „exclusiv în competența Congresului național român” ce se va întruni peste puțin timp.

Pentru a evita înțelegerea greșită a conlucrării cu consiliile naționale maghiare și săsești, directiva face o precizare deosebit de importantă, care demonstrează concepția conducătorilor politici ai românilor transilvăneni cu privire la independența de acțiune a noilor instituții politico-administrative. „Să nu se uite la nici o ocazie — spunea directiva — că consiliul național român nu este subordonat consiliului național magiar ci este organizație echivalentă românească a acestuia. Tratatulele nu se pot face deci fuzionînd aceste două organizații, ci discutînd ca partide independente și cooperînd prin intermediul membrilor exmiși”⁵⁵.

Înțelepciunea de care a dat dovadă poporul român în relațiile cu naționalitățile conlocuitoare, într-o vreme în care elemente șovine ale aristocrației maghiare promovau, pe toate căile, vechea politică de desbînare și ațîtare națională, rezultă cu pregnanță și dintr-un manifest semnat de Amos Frincu. Adresîndu-se cu vorba-i înflăcărată consiliilor naționale locale, făcea precizarea că numai respectînd „toate neamurile din Ardeal” românii vor fi „vrednici de libertate națională”, vor „putea înfăptui idealul strămoșesc”⁵⁶.

În baza indicațiilor C.N.R.C., consiliile comitatense au cerut consiliilor naționale cercuale și comunale să dea dovadă, în toate împrejurările și cu toate ocaziile, de principialitate, respect și dreptate față de naționalitățile conlocuitoare. „Cu ungurii din comună — se precizează într-un manifest — trebuie să trăiți ca frații, căci și ei sînt oameni ca și noi. Noi chiar prin aceasta voim să dovedim că sîntem un om cult și de ordine, că cîstîm în fiecare om neamul omenesc și nu ne dejosim la natura fiarelor sălbatice care se sfîșie una pe alta”. Consiliile naționale în rezoluțiile adoptate în adunări populare și ședințe de lucru subliniau că în rezolvarea tuturor problemelor de interes comun sînt gata a coopera „cu factorii străini sau asemănători ai concetățenilor noștri de națiune ungară sau săsească”⁵⁷. În circulara C.N.R. din Sibiu, adresată „Fraților români”,

55. Idem, dos. 70/1918, f. 4.

56. Idem, f. 2.

57. Idem, dos. 46/1918, f. 40.

se arată că fiecare român prin „purtaie bărbătească dar totodată dreptă și chibzuită” trebuie „să țină cu tărie la neamul său” și să nu se „lase jignit în sentimentele sale naționale”, dar, în același timp „să respecte demnitatea de om și să nu jignească sentimentele naționale ale altora”. În felul acesta ne vom „arăta vrednici de zilele mari pe care ne-a fost dat să le ajungem” și vom dovedi că „merităm libertatea pe care o prețindem pentru viitor”⁵⁸.

Poziția constructivă și democratică a consiliilor naționale românești, atitudinea principială și umanitară de care au dat dovadă în întreaga lor activitate au determinat pe cetățenii de alt neam și altă limbă să se declare „pentru totdeauna solidari cu românii”, să muncească, umăr la umăr, pentru rezolvarea problemelor cu care se confrunta Transilvania în toamna anului 1918⁵⁹. Procedind în acest fel, poporul român a înțeles, cu maturitatea-i cunoscută, imperativul vremii, semnificația dreptului la autodeterminare a popoarelor⁶⁰, ceea ce i-a adus stima și prețuirea din partea cetățenilor de altă origine etnică, precum și a popoarelor lumii dornice de dreptate și libertate.

Conștiința de momentul de mare importanță pe care-l trăiesc în contextul evenimentelor europene, românii au înțeles că devenind stăpîni pe destinele lor, în țara lor, nu trebuie să se răzbune pentru suferințele și nedreptățile îndurate în trecut din partea unui regim opresor și șovin, împreună cu toți fiii patriei, indiferent de naționalitate, să militeze, cu toate forțele și capacitatea, pentru consolidarea cuceririlor revoluționare, pentru construirea unei vieți noi și demne. Această idee, cu o puternică încărcătură democratică, umanistă, a stat la baza tuturor măsurilor și acțiunilor întreprinse de noile organe politico-administrative românești. În documentele emise de consiliile naționale este înscris, la loc de frunte, îndemnul adresat maselor populare de a-și „păstra calmitatea și vrednicia de numele de român” pentru a putea „sta cu fruntea ridicată în fața lumii atunci cînd se vor decide asupra sortii tuturor popoarelor și va sosi ceasul măreț al mîntuirii neamului românesc”⁶¹.

În viziunea și conștiința poporului român „ceasul măreț” înseamnă desăvîrșirea unității naționale, care urma să se realizeze peste cîteva zile în marea adunare constituantă, plebiscitară de la Alba Iulia. În adunările

58. Idem, dos. 39/1918, f. 2.

59. Idem, dos. 51/1918, f. 7.

60. Avem în vedere, printre altele, apelul președintelui Woodrow Wilson adresat popoarelor din monarhia bicefală „care s-au dezrobît de sub jugul împărăției austro-ungare”, difuzat de C.N.R.C. la 11 noiembrie 1918, sub semnătura lui Teodor Mihali, Consiliilor naționale române pentru a fi „strict observat”. Apelul avea conținutul: „Dați-mi voie, să rostesc ca talmaciul celor mai însuflețiți amici ai D-tră următoarele cuvinte:

Toți prietenii libertății din lumea largă și îndeosebi aceia care au acum dorința să ajute popoarele liberate ale lumii și să le întemeieze adevărată libertate: trag nădejde și așteaptă ca atît bărbații conducători, cit și popoarele de curînd eliberate vor face totul din partea lor, ca schimbările critice ce sînt acum în curgere, să se îndeplinească în ordine, cu cumpăt, cu aceeași bunăvoință cu cită și hotărîre.

Nădăjdum și așteptăm să încurajați orice sinlice și cruditate: nădăjdum și așteptăm. ca nici o faptă neomenească să nu păteze istoria epocii de reorganizare. Sîntem convinși că astfel de fapte ar pricinui popoarelor întîrzierea înființării acelor lucruri mari pentru care toți luptăm.

Prietenii d-tră vă roagă deci cu toată încrederea ca să sufocați (potoliți) orice abuz de sinlice care ar aduce cu sine întîrzierea ori ar descredita apropierea libertății” (Idem, dos. 72 bis/1918, f. 1).

61. Idem, dos. 65/1918, f. 74.

populare de alegere a consiliilor naționale, în acțiunile organizate, în perioada octombrie—noiembrie 1918 pe întreg cuprinsul Transilvaniei, miile de participanți au cerut, într-un singur glas, unirea cu frații lor de peste Carpați. În localitățile din Banat, de exemplu, în acordul cîntecelor patriotice, naționale, mulțimea, formată în mare majoritate din țărani, scanda însuflețită „Trăiască România”, iar românii din părțile Beiușului declarau că sînt de acum ai României „pe veci”. Astfel de gânduri și-au manifestat masele populare din Oravița, în adunarea din 3 noiembrie 1918. „Proclamația” adoptată cu această ocazie, și care a fost răspîndită în satele din jur, se încheia cu cuvintele solemne : „Trăiască națiunea română, una și nedespărțită”. În Munții Apuseni, moții de pe Arieș, adunați cu miile la Vidra, în sunetele tulnicelor și a cîntecelor naționale, au cerut „unirea tuturor românilor” într-un stat independent și suveran ⁶².

În așezările de pe Mureș și Tîrnave, Someș și Crișuri, ca de fapt peste tot în Transilvania, masele populare, care au înlocuit vechile organe anacronice, represive și au creat instituții politico-administrative democratice, „din îndemn propriu și fără nici o silă sau ademeniri din vreo parte”, dînd „la iveală dorința ce însuflețește fiecare român” și-au manifestat „voința nestrămutată” de unire cu România. „Voim să fim alături, împreună cu teritoriile românești din Ardeal, Banat, Ungaria și Maramureș — se arată într-o hotărîre adoptată de participanți la o însuflețitoare adunare de pe Tîrnava Mare — sub stăpînirea maiestății sale, regele Ferdinand I. În această hotărîre a noastră așternem tot ce au dorit strămoșii noștri, tot ce ne încălzește pe noi cei de față și tot ce va înălța pururea pe fiii și nepoții noștri” ⁶³.

Documentele arhivistice demonstrează cu pretutindeni „însuflețirea în popor” pentru unirea cu patria nouă, România, este „mare pînă la exaltare”. Totodată, participanții la adunările populare și-au manifestat dorința ca viitoarea adunare națională a tuturor românilor din Transilvania „compusă din toate straturile poporului” și care „va reprezenta întreg poporul nostru”, să proclame necondiționat „unirea noastră cu România” ⁶⁴.

Cu această dorință, cu aceste gânduri, cu înțelegerea că unirea Transilvaniei cu România o puteau hotărî și consfinți numai reprezentanții tuturor claselor și categoriilor sociale, s-a trecut pretutindeni în Transilvania, la convocarea de către consiliile naționale a mari adunări populare în care s-au ales în mod democratic delegați pentru viitoarea constituantă de la Alba Iulia.

În zilele premergătoare Marii Uniri, membrii ai consiliilor naționale comitatense au străbătut așezările Transilvaniei, au purtat convorbiri și au organizat întîlniri cu cetățenii, adevărate sfaturi naționale. „Notez aici — se arată în raportul președintelui C.N.R. din Năsăud — că în acele zile mai critice ale revoluției și multă vreme după aceea aproape întreaga inteligență din Năsăud a stat în serviciul Consiliului Național de aici și

62. Ștefan Pascu, *op. cit.*, p. 348.

63. Arh. St. București, fond Consiliul Dirigent, dos. 55/1918, f. 65.

64. Idem, dos. 48/1918, f. 10 și 63.

al Comandamentului general al Văii Someșului care era identic cu comandamentul gărzii naționale din Năsăud ; această inteligență a săvârșit muncă istovitoare și dezinteresată, colindând și ținând prelegeri și cuvântări prin sate, domolind spiritele, înălțând moralul populației, pregătind-o pentru Adunarea de la Alba-Iulia și în general pentru evenimentele ce aveau să urmeze și prestind servicii de conducători și de inspecții la garda națională și la consiliul național. Și toate acestea servicii le-au prestat intelectualii din Năsăud fără plată, din pură însuflețire" ⁶⁵.

În documentele elaborate cu ocazia alegerii delegațiilor pentru Marea Adunare Națională — credinționale, procese-verbale, protocoale, împuterniciri, hotărâri — se precizează că aceștea sînt desemnați „din încredințarea poporului” și împuterniciți să „adreseze și să declare sfînt și solemn” la Alba-Iulia că „noi toți vrem înfăptuirea marelui ideal național român, adică unirea românilor într-un singur stat național român” ⁶⁶.

Participarea activă și conștientă a românilor din Transilvania la alegerea noilor organe politico-administrative și a delegațiilor pentru Marea Adunare Națională de la Alba-Iulia în cadrul unor entuziaște adunări democratice, acțiunile întreprinse de consiliile naționale române în toamna anului 1918, atestă marea adevăr consemnat cu sfîntenie în filele documentelor arhivistice : Unirea Transilvaniei cu România a fost nu doar mult dorită și cu ardoare așteptată de întreaga suflare românească, dar ea a fost pregătită și înfăptuită efectiv în fiecare localitate transilvăneană ; aici, pe plan local, ca și la nivelul întregii provincii și a țării, poporul român și-a desăvîrșit singur unirea, neașteptînd să i-o „dăruiască” alții ⁶⁷. Actul de la 1 decembrie 1918 a legiferat tocmai ceea ce întreaga suflare românească și-a dorit și realizat în adunările plebiscitare, organizate în toamna furtunoasă a anului Marii Uniri pe întregul cuprins al Transilvaniei. În acest fel Unirea Transilvaniei cu România a fost întărită și înălțată de întregul popor român.

CONSIDÉRATIONS EN CE QUI CONCERNE LE CARACTÈRE
PL BISCITAIRE, DÉMOCRATIQUE DU CHOIX ET DE L'ACTIVITÉ
DES CONSEILS NATIONALS ROUMAINS

R é s u m é

L'article présente les événements qui ont eu lieu dans la Transylvanie dans les circonstances historiques du fin de l'année 1918, en partant de la „Declaration” de 12 octobre de Oradea par qui les Roumains affirmaient leur droit d'autodétermination. La formation des Conseils et des Gardes nationales, des importants et des significatifs moments, ils sont traités en details, et on souligne leur caractère démocratique aussi leur activité déployé jusqu'à la Grande Assemblée Nationale de 1 Décembre 1918.

65. Idem, fond Consiliul Dirigent, Resortul de Interne, dos. 7/1919, f. 267.

66. Muzeul Unirii din Alba-Iulia, dosar „Documentele Unirii”, p. 795.

67. Al. Matel, *Contribuții documentare la istoria zonei Reghinului. Chierul și împrejurimile la 1918*, în „Marisia”, 1978, p. 348—349.